

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Леся Віталіївна БАРАБАШ,

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Уманського національного університету садівництва,
Lesly-z@ukr.net,

Ірина Володимирівна КОПИТІНА,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського,
kiv161981@ukr.net

УДК 331.25(477)

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ РІВНЯ БЮДЖЕТУ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Пенсійне забезпечення є основою соціального захисту, що держава надає громадянам. Однак наразі в Україні склалася ситуація, коли назріле й необхідне питання реформування сфери пенсійного забезпечення зустрічається зі значним супротивом як з боку населення, так і з економічної позиції, що склалася в державі. Мається на увазі високий рівень тіньового сектору економіки та низка інших факторів соціального й економічного спрямування — високий рівень смертності та міграції, низька народжуваність і відсутність мотивації у платників, зuboжіння населення. Саме зазначені чинники стали одними з численних факторів, що спровокували високий рівень дефіциту бюджету Пенсійного фонду України. Виходячи з окресленого становища, вважаємо, що задля подолання кризових явищ як у системі пенсійного забезпечення в цілому, так і заради збалансування бюджету Пенсійного фонду України, слід використати непопулярні, однак необхідні важелі податкового спрямування. Зокрема, варто переглянути порядок сплати єдиного соціального внеску, пе-

перозподіливши цей податковий тягар між роботодавцем і працівником у сторону останнього. Такий крок не лише сприятиме наповненню бюджету Пенсійного фонду, а й допоможе у створенні власних персоніфікованих заощаджень кожною працюючою особою. Ще одним непопулярним, однак важливим кроком повинно стати запровадження регресивної ставки податку на доходи фізичних осіб, яка, виходячи зі своєї економічної сутності, покликана стати стимулом для легалізації тіньових заробітних плат. Використання зазначених податкових інструментів спонукає до виникнення мотивації у працівників щодо сплати внесків, наповнення бюджету Пенсійного фонду України та зниження обсягів тіньового сектору в економіці України.

Ключові слова: дефіцит Пенсійного фонду України, тіньова економіка, єдиний соціальний внесок, регресивна ставка податку на доходи фізичних осіб, пенсійна реформа.

Сучасна соціально-економічна ситуація, що склалася в Україні, відзначається значними деформаціями в усіх сферах діяльності держави. А тому, на тлі економічних негараздів, питання реформування окремих великих сегментів постає однозначно та гостро. Критичної точки набула проблема зменшення дефіциту бюджету Пенсійного фонду України.

Соціальні гарантії населенню — пріоритетний обов'язок держави. Однак наразі спостерігаємо картину, коли жоден з громадян не має впевненості в майбутньому, а відтак — довіри до держави. Таким чином, несправедливість у пенсійному забезпеченні сучасного непрацездатного населення на тлі пропонування майбутніх реформ призводить до занепадаючих настроїв у суспільстві.

Саме тому питання реформування системи пенсійного страхування набуло особливої актуальності та напруження, особливо — на тлі тривалих військових дій і зuboжіння населення.

Пенсійна реформа на тлі зростаючого дефіциту Пенсійного фонду України останнім часом викликає все більше питань і занепокоєння як у колах науковців, так і серед практиків та управлінців. Неодноразові брифінги та заяви влади підкреслюють необхідність здійснення реформування пенсійної системи України. Аналогічними питаннями переймалися і в наукових колах. Різноманітні думки з приводу реформ у цьому секторі висвітлювали у своїх працях Н. Болотіна, Б. Зайчук, М. Лазебна, В. Логінова, М. Мальований, Г. Патлер та багато інших вітчизняних і зарубіжних науковців.

Вагомість проблеми підкреслюється не лише множинністю наукових пошуків у цій сфері, а й ґрунтовністю підходів до неї. Так, проблематику та перспективи реформування пенсійної системи розглядає О. Губрієнко [1], питаннями соціального захисту, його фінансового забезпечення та важливості недержавного пенсійного страхування в сучасних умовах переймається М. Мальований [2], значенню єдино-

го соціального внеску в системі реформ пенсійного забезпечення надає визначальну роль А. Борисенко [3].

Проте, незважаючи на численність наукових доробок і прийнятих урядових рішень, багато аспектів цієї проблеми залишається невирішеними, що й викликає необхідність їх дослідження. Актуальним залишається питання зменшення тіньового сектору економіки, в тому числі — легалізації трудових доходів громадян, які й є основою наповнення бюджету Пенсійного фонду України.

Представлене наукове дослідження має на меті виявити проблемні аспекти в розвитку та реформуванні системи пенсійного забезпечення в Україні шляхом вивчення причин дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, виявлення ролі тіньового сектору економіки в його наповненні та пошуку можливих шляхів легалізації доходів фізичних осіб у вигляді заробітної плати.

Відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 р. № 1788–XII [4], в Україні призначаються такі види державних пенсій:

— трудові пенсії (за віком; по інвалідності; у разі втрати годувальника; за вислугу років);

— соціальні пенсії (виплачуються непрацюючим громадянам, крім інвалідів з дитинства, при відсутності права на трудову пенсію, а саме: інвалідам I і II груп, у тому числі інвалідам з дитинства, а також інвалідам III групи; особам, які досягли віку: чоловіки — 60 років, жінки — 55 років; дітям — у разі втрати годувальника; дітям інвалідам віком до 16 років).

Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. № 1058–IV зі змінами та доповненнями [5], система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів, а саме:

— *перший рівень* — солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (солідарна система);

— *другий рівень* — накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (накопичувальна система пенсійного страхування);

— *третій рівень* — система недержавного пенсійного забезпечення.

Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Другий та третій рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення. При цьому перший та третій рівні функціонують у країні із січня 2004 року в той час, як запровадження другого рівня відкладається по сьогодні.

Стаття 1 Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 липня 2011 р. № 3668–VI [6] регламентує, що учасниками накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є осо-

би, яким на дату запровадження перерахування страхових внесків до Накопичувального пенсійного фонду виповнилося не більш як 35 років та які сплачують внески/за яких сплачуються внески до накопичувальної системи пенсійного страхування. При цьому цією ж статтею чітко прописано, що перерахування страхових внесків до Накопичувального пенсійного фонду запроваджується, починаючи з року, в якому буде забезпечено бездефіцитність бюджету Пенсійного фонду України. Тобто навіть з цього твердження постає гостре питання: коли працездатна молодь почне накопичувати на персоніфікованих рахунках майбутню пенсію та чи вистачить їм зароблених коштів.

Виходячи із катастрофічного рівня дефіциту Пенсійного фонду України, учасники другого рівня пенсійного забезпечення ще не скоро почнуть перерахування страхових внесків до Накопичувального пенсійного фонду (табл. 1).

Таблиця 1

Дефіцит Пенсійного фонду України у 2005–2017 рр.
(покриття за рахунок коштів державного бюджету)

Рік	Усього, млн. грн	У відсотках до ВВП, %	На одну особу, грн	На одного працюючого, грн
2005	16 345	3,7	346	790
2006	7 289	1,3	155	352
2007	2 413	0,3	52	115
2008	6 031	0,6	130	288
2009	13 770	1,5	298	682
2010	26 596	2,5	579	1312
2011	17 755	1,4	388	874
2012	15 324	1,1	336	753
2013	21 764	1,5	478	1067
2014	14 683	0,9	323	812
2015	94 812	4,8	2209	5766
2016	142 586	6,0	3335	8760
2017	141 315	5,5	3309	8682

Примітка: [7].

За досліджуваний період виявлено, що дефіцит Пенсійного фонду збільшився в 10 раз на одного працюючого та становить 5,5 % ВВП. При цьому розмір покриття дефіциту за кошти Державного бюджету зріс в 8,6 раза та становить 141 млрд грн при бюджеті Пенсійного фонду України — 85 млрд грн, а в 2016 році дефіцит Пенсійного фонду склав 21 % витрат державного бюджету. У Державному бюджеті України на 2017 рік дефіцит фонду планувався в розмірі 6 % ВВП, однак уже за півроку становить 5,5 %.

До причин дефіциту Пенсійного фонду слід віднести низку чинників, а саме:

1. Демографічна криза: скорочення народжуваності, причиною якої є низький рівень матеріального забезпечення молодих сімей (наявність у сім'ї більше одного, двох дітей спостерігається лише в регіонах, де традиційно мати великі сім'ї та серед «релігійних сімей»). За даними Державної служби статистики України, населення у віці від 0 до 14 років скоротилося з 21,5 % у 1990 році до 14,6 % у 2014 році, а на кінець 2016 року склало 15,2 відсотка;

2. Високий рівень смертності: низький показник здоров'я українців через поширення серцево-судинних та онкологічних хвороб. В Україні до 60 років не доживають 40 % чоловіків, в Швейцарії — лише 8 %. За прогнозами Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, до 2040–2050 рр. при збереженні тенденції населення скоротиться до 27,9 млн осіб;

3. Трудова міграція: відсутність у регіонах підприємств сфери виробництва.

Таблиця 2

Структура населення України, млн осіб

Показник	1992 р.	2001 р.	2017 р.
Населення країни	52,0	42,0	36,0
Економічно активне населення	29,8	22,4	18,0
<i>у тому числі:</i>			
<i>безробітні</i>	5,3	1,0	1,7
<i>працюючі</i>	24,5	21,4	16,3
<i>з яких:</i>			
<i>офіційно працюють</i>	н/д	19,97	12,3
<i>неофіційно працюють</i>	н/д	1,43	4,0
Економічно неактивне населення	н/д	13,6	18,0
<i>у тому числі:</i>			
пенсіонери	13,56	14,45	11,96
діти віком до 15 років	11,0	8,4	5,8

Примітка: [8].

Тобто наразі у формуванні валового продукту бере участь лише третина населення — 16,3 млн осіб. Водночас на сьогодні пенсію отримують 7,5 млн жінок та 4,4 млн чоловіків. При цьому за даними Пенсійного фонду України розмір пенсійних виплат зростає (табл. 3).

Таблиця 3

**Динаміка кількості пенсіонерів
і середнього розміру пенсійних виплат
у 2014 – I півріччі 2017 року**

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.	I півріччя 2017 р.	Відхилення 2016 р. до 2014 р.(+, -)
Загальна чисельність пенсіонерів, млн осіб	12,2	12,3	11,7	11,7	-0,5
Середній розмір пенсійної виплати, грн	1 581,54	1 700,22	1 828,33	1 886,78	+246,79

Примітка: [9].

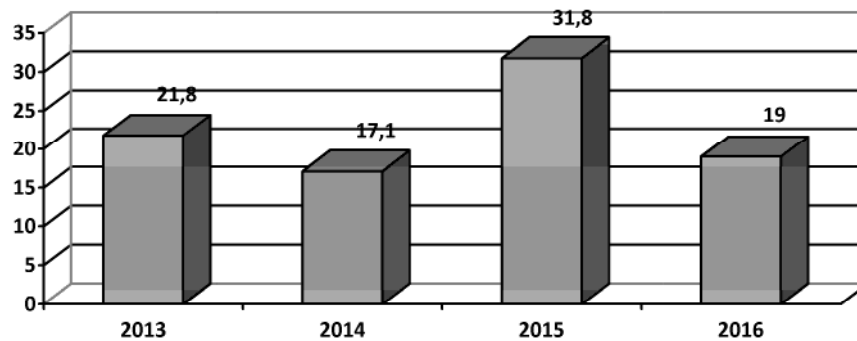
За прогнозом Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи, у 2030 році працюючих громадян буде лише 8 млн осіб, у той час як пенсіонерів — 13–16 млн осіб. Тобто один працівник повинен буде забезпечувати 2–3 особи із соціально незахищених верств населення, що унеможливить спроможність накопичувати кошти для забезпечення старості працездатним особам. І в цьому випадку знову левову частку Державного бюджету країни необхідно буде направляти на забезпечення соціальних виплат, що призведе до колапсу [10].

Як схильні вважати більшість науковців, однією з причин зростання трудової міграції є збільшення податкового та соціального навантаження при низькому життєвому рівні. Але слід враховувати й той факт, що нині трудова міграція (як внутрішня, так і зовнішня) пов'язана не лише з низьким рівнем заробітків, а й зі значним скороченням виробничих підприємств у регіонах. Так, лише за 2016 рік відбулося зменшення підприємств на 18 918 одиниць у всіх сферах економіки, а саме: будівництво, науково-технічна діяльність, переробна промисловість, сільське господарство [11]. Тому для отримання постійного доходу кожен шостий-сьомий українець має намір працювати за кордоном, що вже призводить до втрати висококваліфікованих фахівців. При цьому 80 % трудових мігрантів повернуться до України, не перерахувавши відрахувань до Пенсійного фонду, водночас витративши зароблені кошти на придбання товарів, освіту дітей, платне лікування та відкриття свого бізнесу.

Протягом останніх років рівень дефіциту бюджету Пенсійного фонду України залишається досить критичним (рис. 1) та за даними Інформаційно-аналітичних матеріалів до звіту про виконання

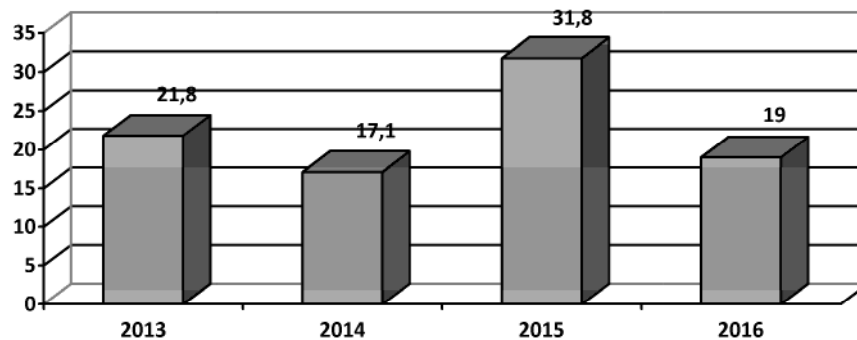
бюджету Пенсійного фонду України є значно нижчим, ніж насправді, адже покриття дефіциту за рахунок коштів Державного бюджету склало лише у 2016 році 142,6 млн грн., а за перше півріччя 2017 року — 141,3 млн грн.

Рис. 1. Динаміка дефіциту бюджету Пенсійного фонду України у 2013–2016 рр., млрд грн.

Примітка: складено за [12; 13; 14].

Саме тому для зниження рівня дефіциту Пенсійного фонду України та наповнення Державного бюджету слід використати важелі податкового спрямування, які зможуть мотивувати платників і сприятимуть наповненню Пенсійного фонду України (рис. 2).

Рис. 2. Мотиваційні чинники податкових аспектів проведення реформи системи пенсійного забезпечення

Урядом пропонується єдиний вихід із ситуації, що склалась — здійснення пенсійної реформи. Відповідно до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсії» [15], її стратегічним завданням стане подолання бездефіцитності бюджету Пенсійного фонду протягом десяти років та усунення диспропорції програми пенсійного забезпечення. Вирішення завдання відбудеться через такі зміни:

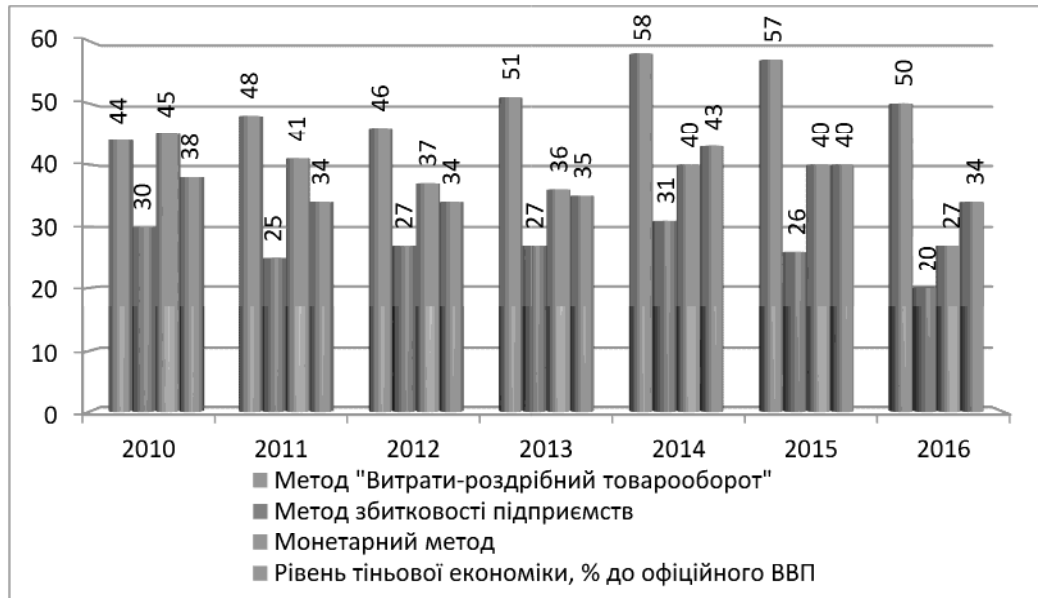
— для пенсіонерів: осучаснення пенсій з урахуванням розміру середньої заробітної плати та рівня інфляції, скасування 15 % податку з працюючих пенсіонерів, забезпечення їм 100 % пенсійної виплати, ліквідація спеціальних пенсійних режимів, перегляд умов призначення пенсій за віком, зміна умов купівлі стажу, ліквідація пенсій за вислугу років та пільгових пенсій та інше.

— для працюючих осіб, майбутніх пенсіонерів: розмір майбутньої пенсії залежатиме від страхового стажу та розміру сплати страхових внесків, зарахування трудового стажу до 2000 року до страхового, зміна сплати єдиного внеску, зміна сплати пенсійного збору, здатність обирати вік виходу на пенсію, продовжуючи працювати та збільшуючи розмір пенсії з кожним відкладеним роком, мотивування до офіційного працевлаштування та отримання легальної заробітної плати [16; 15].

Законодавчі ініціативи запропонованої пенсійної реформи зрозумілі та актуальні, але на нашу думку, вони не в змозі вирішити нагальну проблему дефіциту Пенсійного фонду у зв'язку з тим, що залишається гостра проблема виведення працівників та працедавців із тіньового сектору економіки.

Існує низка методів, за якими здійснюється оцінка обсягу тіньового сектору економіки. В Україні, згідно з методичними рекомендаціями Міністерства економічного розвитку від 18 лютого 2009 р. № 123, це методи «витрати населення — роздрібний товарообіг», фінансовий, монетарний, електричний та метод збитковості [17]. Кожен зі згаданих методів дозволяє розрахувати рівень досліджуваного явища, використовуючи різні позиції та показники (рис. 3).

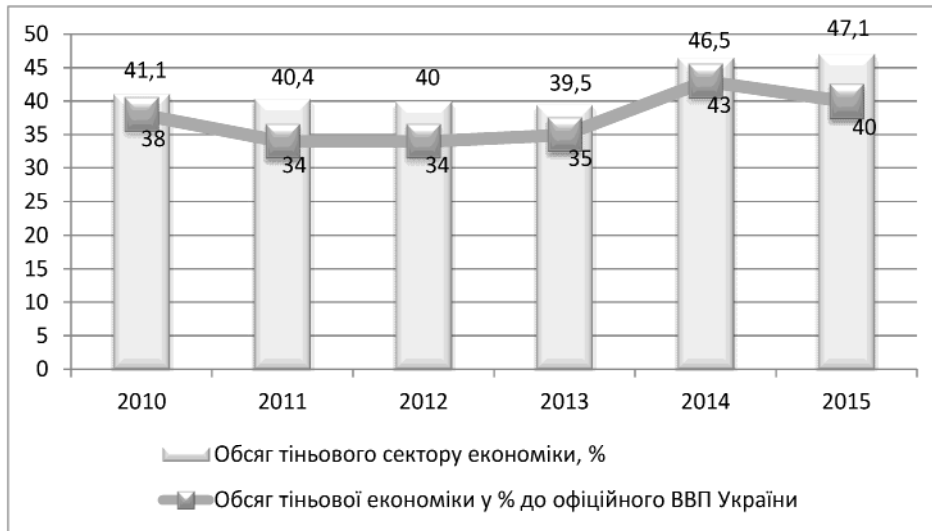

Рис. 3. Обсяги тіньового сектору економіки України у 2010–2016 рр., %

Примітка: складено за [18, с. 5, 12].

Проведені Міністерством економічного розвитку та торгівлі України розрахунки за різними методами оцінки тіньової економіки засвідчують суперечливі тенденції. Так, за методом «витрати-роздрібний товарооборот» частка тіньового сектору на початок 2010 року становила 44 %, а на кінець 2016 року — 50 %; проте два інші методи — збитковості підприємств і монетарний, — доводять, що тіньовий сектор скоротився за період 2010–2016 рр. на 10 % і на 18 % відповідно. При цьому обсяг тіньової економіки у відсотках до офіційного ВВП також знизився з 38 % на початок досліджуваного періоду до 34 % на його кінець. У цілому проведені вітчизняним міністерством розрахунки вказують на позитивні тенденції в національному економічному середовищі.

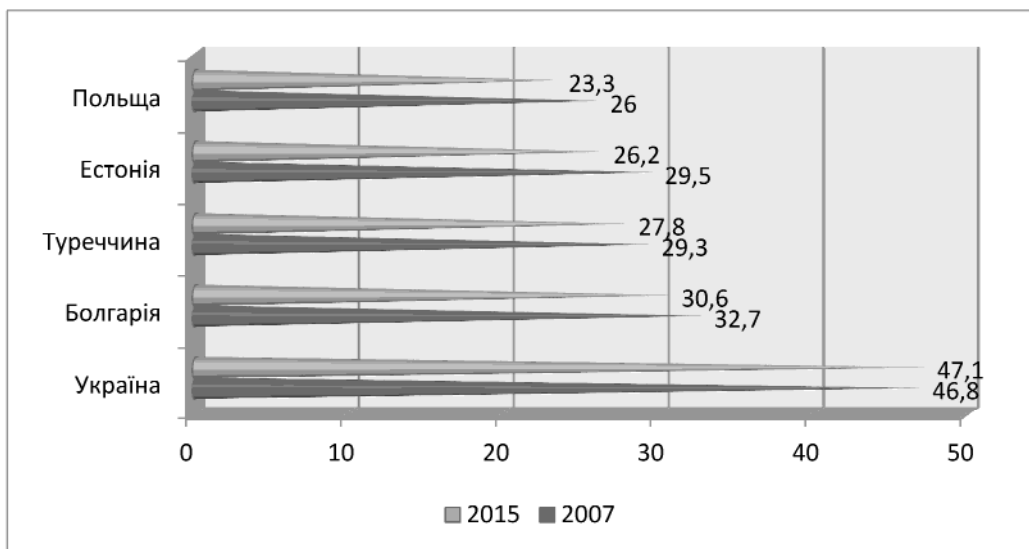
Розрахунки авторитетного європейського науковця Ф. Шнейдера засвідчують дещо протилежні тенденції в тіньовому секторі економіки України та відзначаються досить вищими показниками [19, с. 17] (рис. 4).

Рис. 4. Обсяги тіньового сектору економіки України за розрахунками Ф. Шнейдера у 2010–2015 рр., %

Примітка: складено за [19, с. 17; 18, с. 5]

Також слід зауважити, що, за дослідженнями згаданого вченого, окремі країни, які стали чи прагнуть стати членами Європейського Союзу, за період з 2007 по 2015 рік продемонстрували зниження обсягів тіньового сектору економіки, на відміну від України (рис. 5).

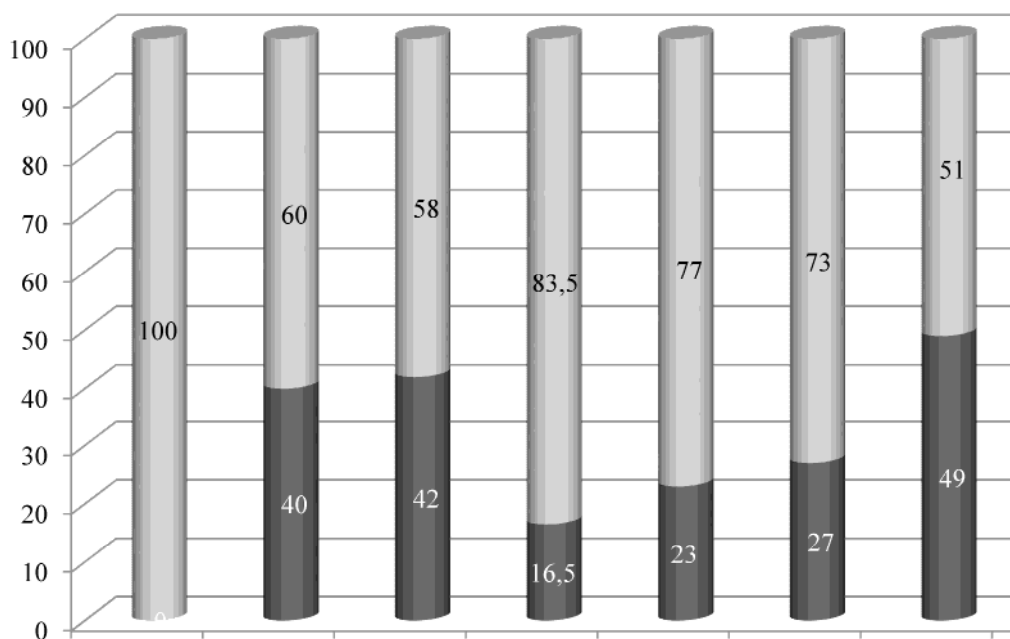
Рис. 5. Обсяги тіньового сектору економіки в Україні й окремих європейських країнах у 2007 р. та 2015 рр., % [19, с. 17–18].

Однак слід зауважити, що тіньова економіка — явище, характерне для всіх країн світу. І кожна держава шукає методи боротьби з ним, вдаючись іноді до зовсім непопулярних, а подекуди — навіть жорстких методів.

Одним з найбільших сегментів, що формують обсяги тіньового сектору в Україні, є трудові відносини між роботодавцями та найманими працівниками, тобто фонд оплати праці. Це питання вже з початку незалежності викликає гострі дискусії, адже, за даними Державної фіскальної служби України, саме заробітна плата складає 50 % тіньового сектору держави. І саме прогресуючі тенденції тінзації цього сегменту провокують як зростання дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, так і недоотримання коштів бюджетами різних рівнів.

Заявлена урядом пенсійна реформа неможлива без перегляду умов сплати єдиного соціального внеску, що фактично повинно бути основним джерелом доходів бюджету Фонду. Зіткнувшись з подібною проблемою, європейські країни обрали шлях перерозподілу часток роботодавці та працівника у структурі соціальних внесків (рис. 6).

Рис. 6. Частки працівника та роботодавця у структурі соціального внеску в Україні та окремих країнах Європи, % [20]

Виходячи з наочних даних, слід наголосити, що завдяки такій методиці можливе вирівнювання бюджету пенсійного фонду і в Україні, адже за таких умов частина навантаження перекладається на платника, який і є безпосереднім одержувачем соціальних вигод. Іншим наслідком запропонованого методу є зниження податкового наванта-

ження на роботодавця, що має на меті сприяти легалізації оплати праці на підприємства різних форм і типів.

Наступним моментом виведення заробітної плати з тіньового сектору повинен стати перегляд механізмів справляння податку на доходи фізичних осіб, зокрема — пільг і ставок.

Підвищення у 2017 році мінімальної заробітної плати до 3 200 грн (у 2 рази, в порівнянні з 2016 роком — 1 600 грн), з одного боку, переслідувало соціальну мету, але з іншого — її ж і нівелювало: прожитковий мінімум подібного підвищення не зазнав, а тому соціальні пільги не зросли, а от ставки податків і штрафних санкцій для підприємців і підприємств зазнали значного підвищення. Відтак тіньовий сектор не просто не скоротився, а значною мірою зріс. І супроводжувалося це явище перш за все махінаціями з оплатою праці: переведення працівників на неповний робочий день, скороченням штату працюючих тощо.

Відтак доречно згадати зазначене вище твердження щодо перекаладання більшої частки соціальних виплат на працівників, а також переглянути основи функціонування податку на доходи фізичних осіб.

Так, податкова соціальна пільга з цього податку має значне обмеження у наданні, пов'язане з прожитковим мінімумом — 2 240 грн. А відтак навіть ті платники, які отримують заробітну плату на рівні мінімальної, не мають на неї права. Саме тому роботодавцю вигідніше, аби всі працювали на неповну ставку — таким чином значно скорочується податкове навантаження. Що ж до працівника, то його соціальні гарантії все одно втрачаються, а тому немає сенсу вимагати показувати заробітну плату офіційно.

Саме тому, взявши за перший крок розподіл навантаження єдиного соціального внеску між працівником і роботодавцем, слід запровадити регресивну ставку податку на доходи фізичних осіб. Така ставка характеризується тим, що її розмір зменшується пропорційно до зростання об'єкта оподаткування, тобто доходу. Відтак працівник, який має гарантії соціального забезпечення, зацікавлений у тому, аби його заробітна плата була повністю офіційною. Подібна практика була застосована в Америці у 20-х роках минулого століття та, попри численні зауваження щодо відсутності соціальної справедливості такого кроку, увінчалася успіхом і зростанням частки податків, сплачених багатими платниками з 29,9 % у 1920 році до 62,2 % у 1929 році [21].

Таким чином, регресивна ставка податку на доходи фізичних осіб цілком прийнятна в кризових умовах і за високого рівня тіньової економіки. За допомогою цих непопулярних заходів можна домогтися формування соціальної відповідальності у працюючих громадян, що спонукатиме їх до вимоги отримувати заробітну плату офіційно й у повному обсязі. Також цей шлях сприятиме зростанню обсягів доходів до бюджету Пенсійного фонду України та відповідно скороченню його дефіциту.

Отже, солідарна система пенсійного страхування, що нині функціонує в Україні, втратила свою ефективність й актуальність. Причи-

нами цього стала низка об'єктивних і суб'єктивних факторів, головними з яких є зростання чисельності непрацездатного населення, скорочення народжуваності та високий рівень тіньового сектору економіки, особливо — у сфері отримання працівниками доходів у вигляді заробітної плати. Відтак негативні тенденції з року в рік лише поглиблюються і нині дефіцит бюджету пенсійного фонду складає близько 60 %. При цьому кошти, необхідні на виплату пенсій, акумулюються з Державного бюджету України, нівелюючи тим самим можливість здійснення необхідних заходів в інших сферах діяльності держави.

Це дослідження дало змогу виокремити не лише причини виникнення дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, а й запропонувати напрями їх мінімізації. Зокрема наголос зроблено на перерозподілі сум утримання єдиного соціального внеску між робітником і працедавцем з метою зменшення податкового навантаження на останнього. Окрім того, вважаємо за доцільне переглянути особливості функціонування податку на доходи фізичних осіб. Так, варто надати податковій соціальній пільзі дійсно соціального характеру шляхом зрівняння розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи і мінімальної заробітної плати, що дозволить значно підвищити розмір граничного доходу, до якого згадана пільга може застосовуватися. Ще одним, досить непопулярним, але необхідним, на нашу думку, кроком повинно стати тимчасове впровадження регресивної ставки податку. За умови виконання цієї пропозиції і реальних соціальних гарантій держави платники будуть схильні отримувати легально більшу суму доходів, аби сплачувати податок за меншою ставкою, тим самим сприяючи виведенню капіталів з тіні.

Звичайно, такі пропозиції є лише незначною частиною антикризових заходів податкової сфери, які можливо використати для скорочення тіньового сектору економіки та наповнення бюджету Пенсійного фонду України, а тому подальші розробки в цій сфері в умовах сучасного соціально-економічної ситуації мають місце і необхідність.

Список використаних джерел

1. Губрієнко О. М. Проблеми та перспективи реформування пенсійної системи України. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 4. С. 57–64.
2. Мальований М. І. Стан та проблеми фінансового забезпечення системи пенсійного страхування України. *Облік і фінанси*. 2014. № 1 (63). С. 89–95.
3. Борисенко Л. І. Значення єдиного соціального внеску у процесі формування доходів бюджету Пенсійного фонду України. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2013. № 2 (66). С. 292–297.
4. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 05.11.1991 р. № 1788–XII / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://goo.gl/GNHCUA>.

5. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://goo.gl/F8ePMu>.
6. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи : Закон України від 08.07.2011 р. № 3668-VI / Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://goo.gl/xpKKHj>.
7. Дефіцит / Ціна держави — проект CASE Україна. URL : <https://goo.gl/zq8oR7>.
8. Індекс регіонального людського розвитку / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. URL : <https://goo.gl/xP8jgx>.
9. Офіційний сайт Пенсійного фонду України URL : <https://goo.gl/EEyJ8k>.
10. Демографічна криза в Україні: через 10 років на одного працюючого буде два пенсіонери (інфографіка) / Український інститут майбутнього. URL : <https://goo.gl/JR1NS9>.
11. За 2016 рік на Україні зникло 19 000 підприємств / Новини 24. URL : <https://goo.gl/tNF64y>.
12. Інформаційно-аналітичні матеріали до звіту про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2015 рік/ Пенсійний фонд України. URL : <https://goo.gl/2LGnC7>.
13. Інформаційно-аналітичні матеріали до звіту про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2014 рік / Пенсійний фонд України. URL : <https://goo.gl/WWHn1x>.
14. Пенсійний фонд відзвітував про виконання бюджету за 2013 рік / УНІАН. URL : <https://goo.gl/D6nVZY>.
15. Пенсійна реформа. Законодавчі ініціативи. Пенсійний кур'єр. 2017. № 28 (738). 14 липня.
16. Реформа стосується кожного. *Пенсійний кур'єр*. 2017. № 24 (734). 16 червня.
17. Міф та реальність: тіньова економіка в Україні / *Обозреватель.ua*: банки и финансы. URL : <https://goo.gl/4eCQPJ>.
18. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні / Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. URL : <https://goo.gl/zesboN>.
19. *Schneider F.* The size and development of the shadow economies of Ukraine and six eastern countries over the period of 1999–2015. *Економіка розвитку*. 2016. № 2 (78). С. 12–20.
20. Детінізація заробітної плати [21 квітня 2011] / *Обозреватель.ua*: політика. URL : <https://goo.gl/rJtaH7>.
21. История американских налогов / Новый континент. URL : <https://goo.gl/rSMkY1>.

Надійшла до редакції 01.09.2017

Барабаш Л. В., Копитина І. В. Направления оптимизации уровня бюджета Пенсионного фонда Украины

Пенсионное обеспечение является основой социальной защиты, которую государство предоставляет гражданам. Однако сейчас в Украине сложилась ситуация, когда назревший вопрос необходимости реформирования сферы пенсионного обеспечения сталкивается со значительным сопротивлением как со стороны населения, так и относительно экономической ситуации, сложившейся в государстве. Имеется в виду значительный уровень теневого сектора экономики и ряд других факторов социального и экономического направления — высокий уровень смертности и миграции, низкая рождаемость и отсутствие мотивации у плательщиков налогов, обнищание населения. Именно указанные факторы стали одними из множества причин, спровоцировавших высокий уровень дефицита бюджета Пенсионного фонда Украины. Исходя из вышеизложенного, считаем, что для преодоления кризиса, как в системе пенсионного обеспечения в целом, так и ради сбалансирования бюджета Пенсионного фонда Украины, следует использовать непопулярные, но вместе с тем необходимые рычаги налогового воздействия. В частности, следует пересмотреть порядок уплаты единого социального взноса, перераспределив данное налоговое бремя между работодателем и работником в сторону последнего. Такой шаг не только будет способствовать наполнению бюджета Пенсионного фонда, но и поможет в создании собственных персонализированных сбережений работающих. Еще одним непопулярным, однако важным шагом может стать введение регрессивной ставки налога на доходы физических лиц. Исходя из своей экономической сущности, это будет стимулом для легализации теневых заработных плат. Использование указанных налоговых инструментов будет способствовать возникновению мотивации у работников по уплате взносов, к наполнению бюджета Пенсионного фонда Украины и к снижению объемов теневого сектора в экономике страны.

Ключевые слова: дефицит Пенсионного фонда Украины, теневая экономика, единый социальный взнос, регрессивная ставка налога на доходы физических лиц, пенсионная реформа.

Barabash, L. V.; Kopytina, I. V. Ways of Optimization of the Budget Level of the Pension Fund of Ukraine

Pension support is the basis of the social welfare provided to the citizens by the State. However, at the moment, in Ukraine we observe the situation in which the urgent issue of reforming the system of pension support is opposed by both the local population and the economical position present in the country. This refers to the high level of the shadow economy and a number of other factors of social and economic nature, namely high mortality and migration levels, low birth rates and lack of motivation for taxpayers, as well as impoverishment of the population. These factors have become major of the many factors that provoked a high level of budget deficit of the Pension Fund of Ukraine. Based on the above, we believe that unpopular, but at the same time necessary actuators of tax income should be used to overcome the crisis, both in the pension system as a whole and for the sake of balancing the budget of the Pension Fund of Ukraine. In particular, it is necessary to review the procedure for paying a single social contribution, redistributing the tax burden between the employer and the employee towards the latter. Such a step will not only help to fill the budget of the Pension Fund, but also help in creating personalized savings of employees. Another unpopular, however important, step should be the introduction of a regressive tax rate on personal income, which, based on its economic nature, will be an incentive for the legalization of shadow wages. The use of these tax instruments encourages motivation for employees to pay contributions, to fill the budget of the Pension Fund of Ukraine and to reduce the volume of the shadow sector in the economy of Ukraine.

Keywords: *deficit of the Pension Fund of Ukraine, shadow economy, single social contribution, regressive rate of personal income tax, pension reform.*

